Sipos Lajos

„a magyar »végvár«-ban egy költő telepedett meg”

Babits Mihály esztergomi házvásárlása

Babitsék 1923 nyarát Dömösön töltötték. Augusztus 15-én Esztergomba látogattak Magyar Elekkel, a Magyarország szerkesztőjével és Walikovszky Károllyal és feleségével, akik a dömösi Újságíró Üdülőben nyaraltak, ott, ahol a költő és felesége is eltöltött júniusban egy egész hónapot. Az útitársak közül valaki ismerhette a várost, talán tudta, ezen a napon ünnepli az érseki székhely a 11. századi alapítású, a 20. századra véglegesre formálódott Nagyboldogasszony bazilika egyik védszentjének ünnepét, s talán ő kalauzolta a kis csoportot. De az is lehet, hogy nem gondoltak az egyházi ünnepre, hanem minden előzetes terv nélkül szálltak fel a hajóra, s egyszerű kíváncsiságtól vezéreltetve indultak el felfedezni maguknak a várost. Babitsot és feleségét mindenestre lenyűgözték az egykori római provincia és őrhely emlékei, a középkori romok, a valamikori királyi palota helyszíne, a Szent István király emlékét őrző bazilika, az akkori „Európa egyik legnagyobb temploma”, „egy magyar San Pietro” - amint olvasható az 1938. szeptember 4-én a Pesti Naplóban a *Szent István városa* című esszében.

A dombok és völgyek, a girbegurba utcák, a város közepén lévő Becket Szent Tamás kálvária egyszerre emlékeztették Itáliára és Szekszárdra a költőt. A látottak hatására eldöntötték, megpróbálnak itt telket és házat vásárolni.

Erősíthette a házvásárlás szándékát Szilasiék példája. A Magyarországot 1919 őszén elhagyott, Németországban letelepedett Szilasi Vilmos, aki a világháború alatt és 1918–1919 viharos időszakában Babits legközelebbi barátja volt, 1922-ben meghívta magukhoz Freiburgba a költőt és feleségét. Szilasiék villája, a házat körülvevő kert megragadta Babitsné képzeletét. A háziasszonnyal, Rosenberg Lilivel

való beszélgetések beavatták a kertépítés, a növénytelepítés örömeibe, s ettől kezdve erősen foglalkoztatta a házvásárlás gondolata.

A szerencse is segítségükre jött. Babits 1923 végén vagy 1924 - „nagyobb összeg”-hez jutott (talán ekkor fizette ki neki az *Erato* című, erotikus versgyűjtemény összeállításáért és fordításáért járó kétmillió osztrák koronát a bécsi Hellas Verlag). A pénz elég lett volna a feleségnek „két-három ruhá”-ra. A házaspár azonban megkérte barátjukat, a Nyugat első nemzedékéhez tartozó Nagy Zoltán költőt, aki praktizáló ügyvéd is volt (s aki utólag megírta a házvásárlás történetét a *Babits Emlékkönyv*ben), segítsen a pénz értékének megóvásában, s helyezze el „nekik a pénzt úgy, hogy ne romoljon”. Az ügyvéd oly szerencsésen forgatta az összeget, hogy 1924 tavaszán már gondolhattak házvételre is.

1924 márciusában már azzal a szándékkal utaztak Esztergomba, hogy házat vásárolnak itt. Tipary Dezső festő, a költő régi ismerőse, tudott is ajánlani egy telket egy kis házzal. Az ő javaslatára fordult a költő Popper Dezső ügyvédhez. Az ügyvéd közvetítésével végül 35 millió koronáért lettek március 27-én egy 272 négyszögöles kert és egy kis ház tulajdonosai.

Babitsné április 11-én Esztergomba utazott a náluk szolgáló cseléd-lánnyal. Kitakarították, lakhatóvá tették a házat, felásatták és beültettették a kertet. Hazautazásukat követő néhány napon belül, május 13-án a ház egyik fala bedőlt. Tipary Dezső gyors értesítésére odautaztak. Megállapodtak Vodicska István helybeli építőmesterrel a fal helyreállításáról és a pince megnagyobbításáról. Május 17-én Babitsék leköltöztek esztergomi házukba, bár a bedőlt fal építése csak június 13-án fejeződött be. Hosszabb-rövidebb megszakításokkal október 8-áig maradtak a városban.

Az új tulajdonosok minden nehézség ellenére hamarosan otthon érezték magukat. A telek – olvasható Kárpáti Aurél interjújában a Pesti Napló 1924. június 5-i számában – „a legszebb kilátóhely” volt a városban. A „sűrű házsorok”-on túl látszott „a Duna szigetet övező, kétfelé szakadt ezüstpántlikája”, „fenn a hegyen a bazilika két első, kisebb tornyával s nehéz kupolájával”; az üveges veranda asztalán pedig mindig kéznél volt a messzelátó, s ez segített „betelni a csodálatos kilátás szépségeivel”.

A vendégjárásnak itt természetesen más rendje alakult ki, mint Budapesten.

A vendégek általában valamelyik reggeli vonattal érkeztek. Ha egész napra szólt a meghívás, fölgyalogoltak az Előhegyre, ahová akkor még nem vezetett út. Ha délutánra invitáltak valakit, akkor az illető rendszerint délelőtt szétnézett a városban, megebédelt egy vendéglőben, s kora délután érkezett föl a hegyre. A kirándulók rendszerint az esti hajóval indultak vissza Budapestre.

Babits Mihályné naptárából nyomon követhető, ki és mikor látogatta meg őket. A vásárlásban segédkező Tipary Dezső az első hetekben sokszor megfordult Babitséknál. A legelső látogatók között volt Féja Géza és Bányai Kornél, akik akkor éppen az Esztergom-Táborban lévő polgári iskolában voltak tanárok. Júniusban, a Babits- és a Tanner-rokonokon kívül, többek között, Sárközi György, Gellért Oszkárék, júliusban Szini Gyuláék, Tóth Árpádék, augusztusban Nagy Zoltán, Komjáthy Aladár, ifj. Gaál Mózes és a helybeli notabilitások látogattak. Szeptemberben Fenyő Miksáék, Schöpflin Aladárék, György Oszkárék érkeztek. Babitsék október 6-án viziteltek a telekvásárlást intéző dr. Popper Dezső ügyvédnél.

A költő 1924-ben ismerkedett meg Einczinger Ferenccel, az Esztergomi Takarékpénztár Rt. cégvezetőjével (majd rövidesen igazgatójával), a helyi Balassa Bálint Irodalmi és Művészeti Társaság alelnökével, aki maga is kiállító festőművész volt. Einczinger Ferenc hamarosan a család belső barátja lett. Adó- és hitelügyekben, kölcsönök intézésében, időről időre megtakarított pénzek forgatásában éppúgy segített, mint az előhegyi ház körül adódó munkák szervezésében.

1925-ben a legjobban várt látogató Szilasi Vilmos és felesége volt. Szilasiék május 8-án autóval érkeztek meg Esztergomba. „Egész magyarországi tartózkodásukból – írta Szilasi Vilmos 1925. július 4-én a Babits-házaspárnak – legjobban az esztergomi napnak örültünk s emlegetjük gyakran. Adja isten, hogy még sokat, sok örömben együtt lehessünk.”

Babits Mihály

Szent István városa

(részletek)

A kép amit gyerekfejjel alkottam magamnak Esztergomról, egy Benczur-festmény színeiből szövődött. Vajk megkeresztelését láttam lelki szemeimmel; födetlen vállú, daliás ifjú térdelt, csillogó márványmedence előtt, gazdag ornátusú püspökök és díszruhás főurak gyűrűjében. Később Arany János verse került a kezembe, a töredék hősköltemény, melynek színhelye Esztergom; kép és vers nem hazudtolták meg egymást:

Ül Isztragomban István szent király,
Pap és parasztúr mind körötte áll;
Fején az ékes ujdon korona,
Vállán palástnak himzett bársonya...

Ez az aranyozott pompájú fantázia kapcsolta össze bennem Esztergom nevét a Szent Istvánéval. Szent István városa: az én fülemben ez mindig csak Esztergomot jelentette; holott a büszke elnevezésre más magyar városok is pályázhatnak, ahogy Homérosért is hét város versengett hajdanában. A valóságos, eleven Esztergomot hajóról pillantottam meg először, a Dunán: s ez csakugyan olyan volt, mintha valami fenséges és szent királyi székhelyre vonulnék be. A bazilika magasból nyujtotta elibém keresztjét; az alkony arany szőnyeget terített a hullámokon át a palotáig; fölötte széles ünnepi karzatot mimelt a várhegy fensíkja, ahol nagypénzű s szenvedélyesen tervezgető prímások egykor a Magyar Siont ábrázolták ki. Igaz hogy ez már nem az ősi Esztergom volt; nem a szent király középkori, legendás városa. Szent István palotája lent hallgatott a hegy belsejében, a földbe temetve; ami még látszott volna belőle, azt maguk az új terv építői földelték el, hogy egyenes és szabad térséget nyerjenek a középkorias zegzugok helyett. Annál szédítőbb arányokban állt ott a modern Főtemplom: méltó emlékműve az ezredéves Nagy Magyarországnak, s szimbóluma a szentistváni eszmének! Egy magyar San Pietro, a hozzátartozó magyar Vatikánnal!

…

Egy fejedelmi s pazarkodó «mű-városban» jártam; szinte jól esett később fölfedeznem mellette a másik Esztergomot, a szegény és meghitt kisvárost.

A két Esztergom alig ismeri egymást, noha térkép szerint szorosan összenőttek. Közvetlen a várhegy mögött egy másik dombocska áll, éléről szép régi parasztkálvária néz farkasszemet a bazilikával; bajuszos hajdúk ostorozzák Krisztust s csodálatosan gyöngéd szépségü fájdalmas asszonyok siratják. Ott állnak a hegyélen, a szélben, hajadonfőtt és talapzat nélkül, s mintha még ruhájuk is lobogna! S körülöttük a hegyre guggolva, összehúzódva mint menekült csapat, apró, festői, fehér vályogházak, félig beépítve az agyagos partba, egymás hátán csüggve, roskadozva, omló szurdokok és olaszos girbegurbák között: ez Szent Tamás. Mily középkori kép! Ezek az utcácskák alighanem jobban hasonlítanak a Szent István városának primitív uccáihoz, mint akármi más a mai Esztergomban. Ámbár, mint hallom, egész új telep ez s a bazilika építésével függ össze: olasz kőműveseit ültette ide az akkori prímás, saját telkén engedve helyet vityillóiknak. De ki választ már szét itt régit és újat, magyart és idegent? Eggyé gyalulta mind a «százados szelíd szegénység», mely megnevezhetetlen szépséggel árasztja el e dombot; a vityillóknak épúgy meglévén a maguk szépsége, mint a palotáknak.

Én egy harmadik hegyről szoktam nézni mindezt, ez az én saját külön hegyem: egy nyájas szőllőhegy kis kápolnákkal és pincesorokkal! Innen a másik kettőt jól belátom, s így szeretem őket látni együtt; itt ütöttem föl nyári tanyámat immár hosszú évek óta. A hidegpompájú Benczur-festmény helyett ma otthonos tájkép néz rám, meghitten mosolyogva, verandám üvegkockáin át, friss színekkel, mint egy rajzhálós karton. Szent István székhelye iparkodó, messziről füstölgő bányavároskák közt pilledten őrzi pompáját s szegénységét. Tekintetem kéjjel csúszkál a csillogó Dunán, a méltóságos kanonokházaktól, a Csitriszigetek ősvadonáig. Ahol én lakom, ott is ősvadon volt, mikor először idecsöppentem, mint egy gyarmatos a Csöndes-óceán valamely ismeretlen szigetére. Mennyi türelem, fáradság, lemondás a gyarmatos élete, míg némi kényelmet teremthet magának. Sokszor eltünődtem, mit szeretek Esztergomon? Nyilván a Benczur-pompát, az ősvadont és a szelíd szegénységet együtt.

1938 szentistvánján

(A szövegeben megőriztük az eredeti helyesírást.)

Babits Mihály

Szent király városa

Esztergom, Előhegy

Az első szent király itt született, s azóta
szent város ez: szent és gyámoltalan.
Paphercegek, néha paraszti, néha
királyi vér, akkomodálta vén csuzos
lába alá, faragott tarka zsámolyul.

S némelyik oly dicső zsámolyról álmodott,
mint a pápának Róma; s agg tanárok
eszét, s rossz talján piktorok kezét
bérelte: jó öreg papok játéka volt ez;
tán olykor balkezes; de hagyján: mert az Istent

szolgálták ők is, és az életet! Nekik
köszönöd e látványt; balról a kerek
templommal, melyet, mondják, ama nagy Dóm
legelső álmodója épített, kicsiny
próba gyanánt, hogy élve lássa még csodás

álmát: a fő Magyar Templomot! Én is, én is
nekik köszönhetem ma ezt az órát:
templomot látok én is, és talán
elmondom most, vén álmok s játékok között,
ami oly rég ül nyelvemen. Sötét kor ez,

barátaim! Szörnyű rabságból ébredünk
s átallunk szabadságért küzdeni.
Templomokat romboltunk, s rá nem érünk
építni; jó ha még saját ledőlt falunkat
fölrakhatjuk, hogy elbújhassunk szégyenünkkel!

Küzdeni? Más korok küzdtek könyvért, keresztért,
ostyáért és zászlóért: ez nekünk már
mind semmi volt. Mi már a Semmiért
harcoltunk, mint üres gép, barbár századok
harcánál szörnyebb harcot. Egymást vontuk az

ágyúk elé. Óh, szent István király! a te
csatáid jobbak voltak. Karddal a
kard ellen! hogy a magyar ölyv galambként
üljön a szentek vállán, s hordja tőlük az
Isten póstáját! Hol az Isten? S hol a harc,

mely még békét igér? Ma minden harc eretnek
sárkány gyanánt kölykezne... Hol a pápa,
koronát adni? Templom kellene,
magasság, mint e Dóm, mélyen a közös égbe
emelni vak fejét a bolond, vert magyarnak!

Hol vagy, István király? Bölcs vessződ kellene!
Balgán mentünk el és csonkán jövünk meg,
gyászmagyarok! Mit álmodoztok a
Botond bárdjáról? - »Nincs idő ma falakat
rakni, se nézni«?!... »Agg papok játéka«?!... Jobb

játék volt az, nem ártott senkinek! S talán
nem árt e vers sem! Bárcsak játszanánk
örökké, mint e gyermekek, kik ostort
kötöznek odalenn magukból, kéz a kézbe
fogózva, és egymást lendítve diadallal!

Babits Mihály levelezése 1923–25
Magyar Napló, 2018.